Ovidiu şi Puşkin în exil

Pământul românesc a fost loc de surghiun pentru ă din cele mai ilustre figuri ale literaturii universale. Impăratul August, în Decembrie, anul 7 după Hristos, ează pe vestitul poet Publius Ovidius Naso la Tomi, ărmurile Mării Negre.

Tarul Alexandru I-iu, în Septembrie 1820, trimite în ghiun pe cel mai genial poet al Rusiei, Alexandru Serevici Puşkin, la Kişinău în Basarabia.

Ovidiu căzuse jertfă geniului său poetic :

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum
Ingenio perii Naso poeta meo.
(Tristia III. III, 73—74)

Puşkin, de asemenea :

Astfel îndur pentru versurile mele
Cum a îndurat pe vremuri şi Ovidiu.
(Scrisoare către fiica generalului Rajewski)

La Tomi, Ovidiu a trăit 8 sau 9 ani, implorând şi rând veşnic ertarea, fără însă a o căpăta. Moare de ul Romei şi e înmormântat cu cinste departe de păntul patriei de către barbarii Geţi.

In Kişinău Puşkin stă aproape 3 ani. După mari stăne e transferat la Odesa ; dar în 1824 prinzându-i-se crisoare, în care vorbea despre ateism, e pus sub pază iţienească la Mihailowska :

Un ţinut din gubernia Pskov — numai limbi ruseşti
Pot pronunţa acest nume fără a scuipa.
(Scrisoare către fiica generalului Rajewski)

La Tomi, Ovidiu şlefuieşte *Metamorphosele*, completează *Fastele* şi scrie: cinci cărţi de elegii sub numele *Tristia*, patru cărţi de *Epistole din Pont* şi un poem în ba getică, operă din nefericire pierdută.

Puşkin

In Kişinău, Puşkin scrie aproape 60 poezii lirice (ine cari *Oda către Ovidiu, Şalul negru, Grecoaica*, etc.) ; ei poeme : *Prizonierul din Caucaz, Fântâna din Bacceai* şi *Fraţii tâlhari ;* începe marele roman în versuri *ugen Oneghin.*

Tot din acea epocă a rămas dela Puşkin o vastă cospondenţă către rude şi prieteni în care se descrie viaţa işinăului şi evenimentele dela 1821. Unele din aceste risori sunt în versuri, amintind Epistolele din Pont ale i Ovidiu. Din această corespondenţă se vede că Puşkin ules cântece populare, legende şi documente etnograce moldoveneşti, pe cari mai târziu, începuse a le da lumină sub formă de schiţe în proză cum e bucata *ţiali* 1), în care se descrie în mod pitoresc zdrobirea eriştilor la Sculeni ; sau în versuri, cum e celebra poeă *Ţiganii*, scrisă în 1824 şi care e o inspiraţie curat barabeană. Eroii acestei poeme se numesc Alecu şi Zamra, iar începutul sună aşa :

Prin Basarabia *gonesc*
Ţigani 'n laie sgomotoasă
Acuma, iarăşi poposesc
Pe-un târm, în corturi zdrenţuroase.

Cu uciderea lui Puşkin într'un duel criminal, tot acest aterial moldovenesc s'a pierdut, caşi poemul lui Ovidiu limba getică.

Despre Ovidiu se ştie că Tomitanii îl preţuiau foarte ult ; îi acordaseră oarecari privilegii, erau mândri de etul care scria în limba lor, iar la o serbare în cinstea ului Bachus l-au încununat. E aproape sigur că a făcut călătorii prin Basarabia şi Panonia, fie spre a cunoaşte nprejurimile, fie din cauza deselor războaie ce Tomiţii erau nevoiţi a purta cu neastîmpăratele popoare ecine.

Despre Puşkin se ştie că în Kişinău petrecea mai ales viceguvernatorul Krupenski, unde înflorea jocul de arţi şi unde se întâlnea cu o frumoasă moldoveancă aria Egorovna, măritată Eichwelt. De asemenea frecenta casa boerului moldovean E. C. Varfolomei, atras frumuseţea fiicei acestuia Pulcheria, supranumită mica eiţă a Kişinăului. Mai lua parte la un cerc de ofiţeri intectuali, unde se discuta chestii de literatură străină, isorie, etc. Probabil aici a cunoscut pe Al. Donici, tânăr fiţer, ieşit decurând din şcoala de cadeţi din Petersburg care mai târziu avea să traducă poema *Ţiganii*, în omâneşte.

Prin Donici l-a cunoscut şi C. Negruţi, care în scrisoarea VII-a, din ciclul *Negru pe Alb* 2), dă următoarele mănunte autentice despre Puşkin : „In 1821, la Kişinău două persoane, numai, îmi făcură a întipărire neştearsă. Aceste erau, un om tânăr, de statură mijlocie, purtând un fes pe cap şi o junăr naltă fată, învăluită într'un şal negru, pe care le întâlneam în toate zilele la grădină. Aflai că junele cu fesul era poetul A. Puşkin, acest Byron al Rusiei, ce avu un sfârşit atât de tragic, iar tânăra cu şalul — pe care toţi o numiau *Greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată dela Iaşi, numită Calipso. Calipso umbla tot singură. Numai Puşkin o întovărăşea, când o întâlnea la grădină.

„Cum vorbiau ei (căci Calipso nu ştia decât greceşte şi româneşte, limbi care Puşkin nu le înţelegea) nu ştiu. Se vede că 22 ani ai poetului şi 18 ani ai curtizanei n'aveau trebuinţă de mult înţeles.

„Puşkin mă iubea şi găsea plăcere a-mi îndrepta greşalele ce făceam vorbind cu el franţuzeşte. Câte odată şedea şi ne asculta ore întregi, pe mine şi pe Calipso vorbind greceşte ; apoi începea a-mi recita niscai versuri de ale lui, pe cari mi le traducea. Dar după o lună, m'am dus din Kişinău şi în primăvara anului 1823 m'am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pe Puşkin şi fără să mai aud de Greaca cea frumoasă. Câte odată însă când citeam poeziile marelui poet rus, şi mai ales „*Şalul Negru*, aceste versuri, ce sunt un poem întreg făcute inadins pentru tânăra fată, îmi aduceam aminte de „acea femeie cu chip îngeresc şi doream să ştiu ce se „făcuse".

Mai departe, Negruţi arată că în Noembrie 1824, Calipso, în haine bărbăteşti, intră la Mânăstirea Neamţu şi deveni *călugăr*. După 3 ani muri într'o sihăstrie, în munte, iar craniul acestui călugăr-femeie se mai păstrează şi azi în bolniţa Mânăstirei Neamţu.

Ce taină va fi dus cu dînsa în mormânt, în chip aşa de romantic frumoasa prietenă a lui Puşkin, despre care, marele poet scria din Kişinău, la 5 Aprii 1823 prinţului P. A. Viazimski :

„Dacă pleci în vara asta la Odesa, poate vii şi prin „Kişinău. Iţi voi prezenta pe eroii dela Sculeni şi Secu, „tovarăşi de arme ai lui Iordache 3) şi pe o grecoaică, „ce s'a sărutat cu Byron !"

Pentru Ovidiu, Scythia, aflătoare tocmai la marginea pământului, era o ţară stearpă, cu ierni grozave, cu vânturi năprasnice, cu zăpezi ce nu se topesc nici după doi ani şi locuită de barbarii nomazi Sarmaţi şi Geţi.

Puşkin, din potrivă, găseşte o mare nepotrivire între spusele poetului roman şi realitate. In oda sa *Lui Ovidiu*, scrisă în 1821, marele poet rus face o descriere entusiastă a frumuseţilor naturale, ce împodobesc pământul românesc şi căreia, cu greu, i s'ar găsi pereche printre inspiraţiile poetice, în acelaş gen, ale Românilor de sînge :

Din ce le ce ai scris, mi-am fost închipuit
Acest ţinut ca un târâm părăginit,
Cu cerul neguros, cu veşnice zăpezi
Şi cu sgârcite veri pe tristele livezi.

O, ce ades sub vraja acelor sumbre coarde
Te-am urmărit, Ovidiu, cu-o inimă ce arde !
Vedeam, în minte, nava-ţi cum valurile 'nfruntă
Şi ancora înfiptă pe ţărmuri solitare,
Ce n'au nici vii pe dealuri, nici umbră pe ogoare
Şi'n care te aşteaptă pedeapsa cea mai cruntă.

Feciorii cei sălbatici ai Schitiei înghetate,
Născuţi pentru grozave războaie în zăpadă,
De dincolo de Istru ameninţă cu pradă
Şi-s gata să s'arunce năvalnic peste sate.

In valuri se afundă, n'au teamă de nimică.
Pe ghiaţa cea sonoră ei calcă fără frică.

Chiar tu, (Te miră, Naso, ce soartă schimbătoare !)
Tu, care din pruncie războiul îl uriai,
Tu, ce adesea părul cu roze 'ncoronai
Nepăsătoare ore trăind în desfătare,
Vei fi silit a-ţi pune un coif de aşădată,
Schimbând cu-o spadă lira de-acum înspăimântată.

Nici fiică, nici soţie, nici un amic iubit,
Nici muzele de care ai fost nedespărţit,
Nu-ţi îndulcesc tristeţea, poete surghiunit !

A tale versuri zeii în van le 'ncoronară
Şi tinerii zădarnic le ştiu pe din'afară
Nici anii şi nici slava, nici cântul trist ce plînge,
Nimica pe Octaviu, nimica nu-l atinge :
Uitat de toţi, pe-aicea, cu 'ncetul te vei stinge.

Tu, fiu trăit în bine, al splendidei Italii,
Necunoscut şi singur, în stepele barbare,
Nu mai auzi în jurul dulceaţa limbii tale
Şi trist, către prieteni, vorbeşti din depărtare :

„O, daţi-mi iar oraşul străbun şi plin de slavă ;
„Grădinile umbroase, rămase din părinţi !
„Lui August spuneţi-i a'mele suferinţi
„Şi risipiţi, prieteni, mînia lui grozavă.

„Dar dacă nu se 'ndură acest amarnic zeu,
„Şi dacă-i scris ca Roma să n'o văd niciodată,
„Prieteni, îndulciţi o soartă ne'mpăcată,
„Apropiind de Roma măcar sicriul meu !"

Ce inimă de piatră putea-va să existe
Să nu 'nţeleagă plînsu-ţi etern îndurerat ?
Şi iarăş, cine oare citind a tale triste
Şi ultime poeme, în care ne-ai lăsat
Zădarnicul tău gemăt, n'ar fi înduioşat ?

Eu, însu-mi, slavul nordic, cu inima de ghiaţă,
Eu, care lacrimi încă nu ştiu să fi vărsat,
Te înţeleg. Şi iată, că astăzi, exilat,
Nemulţumit de lume, de mine şi de viaţă
Pământu 'n care fost-ai aşa de întristat,
Impovărat de gânduri îl calc în lung şi 'n lat.

Impropătând în minte acele reverii,
Citesc acum, Ovidiu, a tale elegii
Şi controlez tabloul de tine zugrăvit;
Dar nicăeri aicea privirea-mi n'a 'ntâlnit
Aicea ce odată mi-am fost închipuit.

Acest ţinut încântă privirea mea uimită,
Cu tristele zăpezi de nord, obişnuită.

Aicea totdeauna e cerul azuriu;
Aici asprimea iernii, pe an puţin s'arată.
Pe-aici trăieşte vita, cu strugur purpuriu
In Schiţia, din sudul fierbinte, emigrată.

Pe când posomoritul Decembre îşi aşează
In pături, puful iernii pe stepele ruseşti
Aici seninul soare îşi varsă'n mii de raze
Căldura primăverii din boltile cereşti.

Se 'mpiestriţează lunca cu tinără verdeaţă,
Iar plugul decuvreme câmpiile brăzdează
Şi-un vînturel spre seară pe lac abia aşează
Subţire, transparentă — o poşghită de ghiaţă (4)

Puşkin preţuia această odă mai presus de cât tot ce scrisese ca sinceritate şi avînt. Intr'o scrisoare adresată din Kişinău fratelui său L. S. Puşkin, în Ianuarie 1823, spune :

„Ce-s versurile către Ovidiu ? Sunt sufletul meu !
„Faţă de ele şi Ruslan şi Noël şi totul, e gunoi !"

CONSTANTIN IORDACHESCU

1) Traducerea Dr. A. Bortkievici şi C. Iordăchescu publicată în **Revista Moldovii**, An. III No. 8—9.

2) Costache Negruţi : Păcatele Tinereţelor, Vol. I.

3) Olimpiotul.

4) Tradusă din rusește de Dr. A. Bortkievici şi C. Iordăchescu.

PRIETENUL MORT

Cum ne jucăm cu vorbele mari şi cum ni se pare că sântem feriţi de marile dezastre!... Vorbim de moarte ca de un lucru destinat altora... Nu ne închipuim că aripa fatală ne va atinge pe noi înşine, cât de curând!... Murim mereu, nepregătiţi...

Acum câtva timp, scriitorul Riciotto Canudo, italian de origină, cetăţean francez, îmi încredinţă ultima sa lucrare, „Moartea lui Heraklès", tragedie.

— Bagă de seamă, îmi spuse el, e singurul manuscris..

— Atuncia nu-l iau. Să nu mai împrumuţi niciodată, când n'ai copie. Crede-mă...

— Ia-l ! insistă Canudo.

— Nu. Nu-l iau!

— De ce?

— Mi-e frică să nu-l pierd. Ieşind de-aici, m'ar putea strivi un omnibus. Te las fără piesă!

— Haida-de!... râse Canudo, bătându-mă pe umăr.

„Nu se moare aşa, cu una cu două!... şi'mi vârî, aproape cu sila, manuscrisul subt braţ.

* * *

Câteva zile după aceia, Canudo a murit.

A murit, repede, pe urma unei infecţii a urechii. Două operaţii, una după alta, l'au dat gata, în câteva zile.

Bietul, bietul Canudo!

Abia se instalase, abia îşi făcuse un nume, începea să culeagă roadele bogatei sale activităţi de pân'acum, punea la cale opere noui, întreprinderi artistice care de care mai fantastice, — şi iată-l smuls, dintr'odată, din mijlocul prietenilor săi, din Parisul acesta vesel, plin de întreceri, de muncă, de optimism, de mari bucurii sufleteşti, de apoteoză a vieţii...

S'a dus să se odihnească la Père-Lachaise, subt lespedea grea, el care visa lumini şi danţuri uşoare, veşnice reînoiri, entusiasme creatoare, victorii latine, câtece de alegreţă.

De pe terasa lui Café Napolitain s'a mai dus un visător... S'a dus în cimitirul unde cei mai mulţi dintre morţi şi-au spus povestea şi şi-au încrucişat mâinile pe piept într'un gest firesc. Braţele vânjoase ale lui Canudo au fost ghemuite cu sila.

Canudo n'a murit.

Canudo a fost asasinat.

* * *

Născut sub cerul senin al Adriaticei albastre, Riciotto Canudo, a venit mai acum douăzeci de ani la Paris, dornic să se manifeste în cea mai nobilă limbă, în literatura cea mai bogată.

El aducea din Italia acel torent de lavă şi de soare care circulă în opera lui d'Annunzio, un lirism verbal pe care spiritul cumpănit al latinilor dela Nord, nu-l putea domoli, o exuberanţă meridională, o veşnică preocupare de noutate, în stil şi în alegerea subiectelor.

A publicat câteva romane destul de cunoscute, chiar în alte ţări : **Les transplantés, Les Libérés, L'a ville sans chef.**

In vremea războiului s'a angajat în armata franceză, a ajuns maior, a fost făcut ofiţer al Legiunei de onoare, s'a bătut pe frontul din Argonne, s'a dus la Salonic, de unde s'a întors cu friguri palustre şi cu un volum de versuri ultra-moderne „Le poeme du Vardar" scris în cele mai variate ritmuri, cu sugestiuni vizuale şi muzicale de-o rară calitate.

Se ocupa, în ultima vreme, de a şeaptea artă, Cinematograful. Dirija „la Revue des sept arts". Voia renaşterea, subt o formă înaintată, a cinematografiei din ţările latine.

Latinitatea era preocuparea lui pasionată.

Un editor parizian îi încredinţase conducerea unei biblioteci, în care urmau să apară scrierile ultime ale lui d'Annunzio, Blasco Hanez, Gomez Carillo şi alţi corifei ai literaturilor mediteraneane.

Era nelipsit dela congresele presei latine, dela orice manifestare făcută în numele gândirei şi simţirei atâtor popoare alese.

Voia să vie şi în România, de care a vorbit de-atâtea ori, cu atâta dragoste în articolele sale.

Această ţară surioră îl interesa, vedea în ea posibilităţile unei renaşteri a gîntei. Pregătea câteva conferinţe pentru noi.

Când l'am văzut ultima oară, mi-a spus că el pe cale să termine un roman de dragoste, închinat amintirei lui Don-Juan, această figură atât de latină, de care vorbisem împreună în liniştite seri de August, la o terasă de cafenea, de-atâtea ori.

* * *

Teatrul lui Canudo n'a fost publicat.

I-am citit tragediile în manuscris, una câte una şi-am avut deseori discuţii animate în jurul dramaturgiei sale.

Tragediile lui Canudo sânt irealizabile teatralicește. Ele reiau figuri din antichitatea elină: Clitemnestra, Herakles, Prometeu — tratate supramodern, de un Oscar Wilde, sau Hugo von Hofmannsthal, care, ar scri o limbă emfatică, încărcată, grea de imagini, unele strălucite, cele mai multe.

Acum câteva zile i-am depus textul lui Heraklès, cu observaţiuni în marginea scenelor.

Aş vrea să nu le fi citit Canudo aceste comentarii dessagreabile, cari i-ar fi mâhnit visul său de autor dramatic.

Aş vrea să fi trecut în cealaltă viaţă numai cu amintirile frumoase ale prieteniei noastre, care a început în vremea războiului în atelierul lui Bourdelle şi era să ia o cale nouă, acum, subt ramuri înflorite, un drum lung în umbrele pline de soare, înfiripări de realizări ce se duc perechi-perechi acum când dânsul nu mai este...

Abia când pierzi pe cineva îţi dai seama cât de puţin i-ai dat inima ta, când trebuiai să-i dai atâta.

Numai după ce s'a dus un prieten — şi, din ce în ce, tot mai mulţi, se fac prietenii din lumea fantomelor şi tot mai puţini acei ce sânt aevea — vezi că nu l'ai preţuit îndeajuns, că n'ai stat cu el atât cât ar fi trebuit, că prea erau mici, micile voastre neînţelegeri, şi că sufletele voastre se căutau, în clipa când păreau că se resping...

Paris, Noembrie.

VICTOR EFTIMIU

Din istoricul epigramei româneşti

(Culegere de PAUL I. PAPADOPOL)

CAP. GH. ANGHELESCU.

Unui avocat (1).

Vinovat e X. de moarte
Totuşi merit'achitarea:
A primit mai grea pedeapsă
Ascultându-ţi apărarea.

Unui profesor (1)

Dai... n'ai..
Aud că tu lumină dai
Elevilor cu dărnicie —
Numai aşă-mi explic dece
Nimica nu-ţi rămâne ţie.

creditorului.

(unui patriot).

Creditor, nu-ţi pierde vremea,
In van calea i-o ataci;
E convins că are numai
Către ţară datorii.

P. LICIU
(1871 — 1918)

Unui beţiv (1).

In zadar proverbul spune:
„Vei dormi cum ţi-vei aşterne";
Tu-ţi aşterni acasă bine
Dormi la crâşmă, fără perne.

Unei primadone (1)

Glasu-ţi e de ciocârlie
Zic acei ce-ţi poart'un cult;
Te rog cântă'n zori de ziuă —
Când eu dorm şi nu te-ascult.

TH. M. STOENESCU
(1860 — 1918)

Dedicaţie (1).

De ce cu trandafirul oare
Eu nu te-aş fi asemănat —
Pentru amant când eşti o floare,
Şi-un ghimpe pentru-al tău bărbat.

Catren (1).

Mă simt atâta de uşor
Că, uneori, aş fi în stare
Ca şi-un fluture să sbor...
Vrei tu să-mi servi de lumânare?

Pe întuneric (1).

Iartă-mă că'n toiul nopţii am suflat în lumânare,
N'am făcut-o din greşeală sau cu gând răutăcios,
Dar văzându-te pe tine, surâzând, aşa duios.
Am crezut că este ziuă şi că soarele răsare.

1) Toate — din „Antologiea epigramei româneşti", volum cu aproape 500 de exemple, ce va apare mai târziu.

* * *

Frânturi

Bibliofila

Dacă trăia acuma domnul Jérôme Coignard, preot, odinioară dascăl de retorică la liceul din Beauvais, mult zelos bibliotecar al unui episcop şi faurul unei frumoase tălmăciri din Zozime Panopolitanul *), — şi-ar fi petrecut, cu siguranţă, zilele la *Bibliofila* din corpul de clădire al Fundaţiei Carol, spre strada C. A. Rosetti. Ar fi găsit acolo lucruri pe cari — de bună seamă — nu le-a întâlnit nici la librăria Nicolei Pogoneau (la „Biblia de aur"), nici la „Icoana sfintei Caterine" a costelivului domn Blaizot.

Vreme îndelungată ar fi răsfoit şi cercetat, dacă nu toată Biblia lui Guttenberg, dar măcar primul capitol al acestei minuni de Sfântă Scriptură — în câte 42 de rânduri, retipărită de Insel-Verlag din Leipzig, — capitol al cărui titlu, în caractere roşii gotico-latine e:

„Incipit liber bresuch que nos genesim dicim".

Şi ar fi zăbovit cu ochii plini de admiraţie, pe „înlumînările", pe frontispicii, pe îngrijitele „închinări"...

Nu pot garanta dacă Jérôme Coignard ar fi învăţat românească cu slove chirilice ca să poată ceti — în cabinetul de lectură din subsolul Bibliophilei — şi „Sfânta şi D-zeeasca Evanghelie care s'au tipărit acum în zilele prea Inălţatului Domn şi oblăduitoriu a toată Ţara Românească Alexandru Ioan Ipsilant Voevod, cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala Purtătorului Preavoslav prea sfinţitul Kir Grigorie Mitropolit a toată Ţara Românească şi exarhu Plaiurilor". In cazul unei depline cunoaşteri a *az-buchilor*, se poate să fi dat precădere celeilalte Evanghelii, tipărită la mânăstirea Neamţului, în timpul celui „de Dumnezeu alesului Arhiepiscop şi Mitropolit al Sucevii, şi al Moldovei şi Cavaler, Kirio Kir Veniamin".

*

In mine deşi s'au războit câteva suflete — de buchinist, de bibliofil, de arhivar... — tot bibliograful a biruit în cele din urmă până şi pe preţuitorul de grafice. M'am oprit cu deosebire la „Ceremonies et coutumes religieuses de tous les peuples du monde, representées par des figures dessinées de la main de Bernard Picard".

Cartea aceasta tipărită la Amsterdam în 1723 — şi care se deschide cu o dizerţie întocmită la 1637 privitoare la datine ce se observă la evrei, tradusă din italieneşte de Leon de Modena rabin de Veneţia — cartea aceasta a fost cunoscută de bătrânul Mauriciu Wertheimer, unul din primii medici ai Şcoalei de hirurgie din Bucureşti (în 1857) şi medic primar al spitalului Caritas. Wertheimer, în colaborare cu George Baronzi au scos în 1871 un „Album internaţiona coprinzând descripţiunea ceremoniilor religioase ale tutulor naţiunilor aflate pe suprafaţia Pamêntului". Albumul avea „237 planşe, deosebit de 54 cari represintă antichităţile Romei, şi 611 tabele executate în modul cel mai nou al albertipiei după originalul renumitului Bernard Picart le Romain".

Din „albumul internaţionale" n'a rămas (e în Biblioteca Academiei Române) decât volumul IV al cărui registru de materii are 41 de capitole între cari şi „despre clopote şi înlocuirea lor printr'un aparat numit toacă" şi despre sectele: nestoriene, tomaide, iacobite, copte, abyssiniene, armeniene şi maronite...

BARBU LAZAREANU

*) Vezi : Anatole France : Birtul la Regina Pédauque, în românește de M. Hârsu, editura „Cultura Naţională"

* * *